

Γεωργίου Α. Πετροπούλου, Νομικά Έγγραφα Σίφνου της συλλογής Γ. Μαριδάκη (1684 - 1835) μετά συμβολών εις την έρευναν του μεταβυζαντινού Δικαίου. Τεύχον 1ον. (= Μνημεία της ελληνικής Ιστορίας. Τόμ. Γ', τεύχ. 1. Νομικά Έγγραφα της Ελλάδος της περιόδου της τουρκοκρατίας. — Γραφείον δημοσιευμάτων Ακαδημίας Αθηνών) 1956. Είς 4ον, σ. κζ' + 517 + 2 ἄ.ἄ.

Τοῦ ἰδίου, Ὁ κώδιξ τοῦ νοταρίου Ἀθηνῶν Πανηγῆ Πούλου, 1822 - 1833 (= Παράρτημα της επιστημονικής Ἐπετηρίδος της Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (1957). Είς μέγα 8ον, σ. ς' + 786.

Εἶναι μέγας ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνεκδότων μέχρι σήμερον ἰδιωτικῶν νομικῶν ἐγχειριδίων (ἰδίως νομοκανόνων) τῆς ἐποχῆς τῆς τουρκοκρατίας, ἔτι δὲ μεγαλύτερος ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνεκδότων εἰσέτι συμβολαίων καὶ ἀποφάσεων τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων τῆς ἰδίας ἐποχῆς· διὰ τὴν σχηματίσῃ τις πρόχειρον ἰδέαν περὶ τῶν πρώτων, ἀρκεῖ νὰ διεξέλθῃ τὸ ἑμὸν Περίγραμμα ἱστορίας τοῦ Μεταβυζ. Δικαίου (β' ἔκδ. ἐν ΕΕΒΣ 26, 1956, σ. 164 - 197). Εἶναι δὲ φυσικὴ ἡ συσσώρευσις τῶν κειμένων τῶν ἀναμενόντων τὴν ἔκδοσιν, δοθέντος ὅτι ἡ μὲν ὑπὸ ἰδιωτῶν ἔκδοσις τούτων σχεδὸν ἀποκλείεται, λόγῳ τοῦ μικροῦ σχετικῶς κύκλου τῶν ἐνδιαφερομένων καὶ τοῦ μεγάλου συνήθως ὄγκου τῶν συλλογῶν τούτων, ἐλάχιστα δ' εἶναι, ἀφ' ἑτέρου, παρ' ἡμῖν τὰ δυνάμενα ν' ἀναλάβουν τὴν ἀνανταπόδοτον δαπάνην τοιούτων ἔκδόσεων Ἱδρύματα. Ἐὰν ἀναφέρωμεν τὰς δύο σχετικὰς σειρὰς τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν: Μνημεία τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας καὶ Ἐπετηρίδα Ἀρχείου Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου, τὸ νεοφανὲς Παράρτημα τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπετηρίδος τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καί, ἴσως, τὴν Ἑταιρείαν Μακεδονικῶν Σπουδῶν, νομίζω ὅτι ἐξηγητήσαμεν τὸν κατάλογον τῶν Ἱδρυμάτων τῶν δυναμένων ν' ἀναλάβουν τοιαύτας ἔκδόσεις. Ὑπὸ τὰς συνθήκας ταύτας, ἡ ἐπιλογὴ τῶν κειμένων, ὧν ἀναλαμβάνεται ἑκάστοτε ἡ ἔκδοσις θὰ ἔπρεπε, νομίζω, νὰ εἶναι αὐστηροτάτη, νὰ τηρῇται δὲ προτεραιότης τις, βασιζομένη ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν σπουδαιότητα τῶν κειμένων, νὰ μὴ γίνεταί δηλ. ἡ ἐπιλογὴ τῶν ἐκδοθησομένων ἑκάστοτε κειμένων «εἰς τὴν τύχην».

Λυποῦμαι, ἐλικορινῶς, ἰδιαιτέρως, διότι ἡ λαμπρὰ ὄντως ἔκδοσις τοῦ φίλου καθηγητοῦ κ. Γ. Πετροπούλου τῶν 104 συμβολαίων ἐκ τοῦ Ἀρχείου τοῦ κ. Γ. Μαριδάκη, μετὰ τῶν ἐκτεταμένων «συμβολῶν» τῶν συνοδευουσῶν ἕκαστον συμβόλαιον (αἱ ὁποῖαι καταλήγουν ν' ἀποτελοῦν μικρὰς μονογραφίας ἐπὶ ἑκάστου θεσμοῦ) καὶ τῶν λεπτομερῶν ἐν τέλει Πινάκων: α) λέξεων, β) κυρίων ὀνομάτων καὶ τοπωνυμίων, γ) πραγμάτων καὶ δ) συζητουμένων κειμένων, ὥς καὶ τῶν συμβολαίων τοῦ Πούλου, ἐπροκάλεσε τὰς

άνωτέρω σκέψεις μου, διότι δὲν νομίζω, ὅτι εἰς τὴν μακρὰν σειρὰν τῶν ἀναμενόντων τὴν ἔκδοσιν νομικῶν κειμένων τῆς τουρκοκρατίας ἢ προτεραιότης ἀνῆκεν εἰς τὰ ἔγγραφα τῆς Σίφνου ἢ εἰς τὰ συμβόλαια τῶν ἔτων 1822-1833 τοῦ Πούλου, ἐν ᾧ λ.χ. παραμένουν ἀκόμη ἀνέκδοτα ὁ Νομοκάνων τοῦ Μαλαζοῦ, τὸ Σύνταγμα τοῦ Κουνάλη Κριτοπούλου, ἡ Βακτηρία Ἀρχιερέων, τὸ Νομικὸν Πρόχειρον τοῦ Μιχαήλ Φωτεινοπούλου, τὸ «Νομικὸν» τοῦ Θεοφίλου Καμπανίας, διὰ ν' ἀναφέρω προχείρως τινὰς μόνον τῶν σπουδαιότερων ἰδιωτικῶν νομοκανονικῶν συλλογῶν τῆς τουρκοκρατίας, ἣ ἐπισκοπικαὶ ἀποφάσεις τοῦ ις' καὶ ἐφεξῆς αἰώνων. Ὡς πρὸς τὴν ἔκδοσιν τῶν ἐγγράφων τῆς Σίφνου θὰ εἶχον μόνον νὰ παρατηρήσω, ὅτι εὗρισκω ὑπερβολικὴν καὶ ἀσκοπον πολυτέλειαν τὴν ἐπ' αὐτῶν ἐφαρμογὴν τῶν κανόνων ἐκδόσεως παπύρων, διὰ τε τὸν πρόσθετον κόπον εἰς ὃν ὑπεβλήθη, ἄνευ λόγου — κατὰ τὴν γνώμην μου — ὁ ἐκδότης καὶ διὰ τὴν σπατάλην χώρου καὶ τήν, κατὰ συνέπειαν, αὔξησιν τοῦ ὄγκου καὶ τῆς δαπάνης τοῦ βιβλίου. Ὡς πρὸς τὰ συμβόλαια τοῦ νοταρίου Πούλου (περὶ ὧν εἶχον καὶ ἐγὼ πρότινων ἔτων συντόμως ἀσχοληθῇ, ἐν ΕΕΒΣ 20, 1950, σ. 257-264), ταῦτα ἐξεδόθησαν, κατὰ ληφθεῖσαν ἀπόφασιν τῆς Νομικῆς Σχολῆς, ἄνευ σχολίων, ἀλλὰ μετὰ τεσσάρων εὑρετηρίων: α) κυρίων ὀνομάτων, β) ξενικῶν ὀνομάτων, γ) τοπωνυμίων καὶ δ) λέξεων, καταλαμβάνόντων ἐν ὅλῳ 140 σελίδας, ὧν τὴν σύνταξιν ἐνεπιστεύθη ὁ ἐκδότης εἰς τὸν κ. Νικ. Καρασταθῆν· ἐκ προχείρου ἐλέγχου τοῦ εὑρετηρίου τῶν λέξεων, ὃν ἔκαμα, νομίζω, ὅτι τοῦτο, παρὰ τὴν ἔκτασίν του (σελίδες 59) δὲν εἶναι πλήρες· τοῦτο εἶναι ἰδιαιτέρως δυσάρεστον, διότι ἡ χρησιμοποίησις εἰδικῶς τοῦ εὑρετηρίου τῶν λέξεων ἐνδιαφέρει ὅχι μόνον τοὺς νομικοὺς, ἀλλὰ καὶ τοὺς γλωσσολόγους καὶ τοὺς λαογράφους, ἴσως μάλιστα τοὺς τελευταίους περισσότερον.

Ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἐν ἀρχῇ σκέψεις μου καὶ ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ὑπὸ τοῦ κ. Π. ἐν τῇ ἔκδόσει τῶν ἐγγράφων Σίφνου χρησιμοποίησεως τοῦ «Νομικοῦ» (1785;) τοῦ Θεοφίλου Καμπανίας, ἐκδοθέντος, δηθεν, ὑπὸ τῶν Ε. Ταπεινοῦ καὶ Κ. Βασιλειάδου (Κωνσταντινουπόλις 1887) ὑπὸ τὸν τίτλον: Πρόχειρον Νομικόν, ἐπιθυμῶ νὰ πληροφορήσω πάντα χρησιμοποιοῦντα τοῦτο, ὅτι πρόκειται περὶ χονδροειδοῦς πλαστοργήματος καὶ ὅτι τὸ αὐθεντικὸν «Νομικόν» τοῦ Θεοφίλου ἐλαχίστην ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν ἀθλίαν ἔκδοσιν. Προετοιμάζων κριτικὴν ἔκδοσιν τοῦ πολλαχῶς ἐνδιαφέροντος ἔργου τούτου τοῦ ὑπερόχου ἐκείνου ἐπισκόπου Καμπανίας, διεπίστωσα τὰς παντοειδεῖς στρεβλώσεις, ὡς ὑπέστη τοῦτο ὑπὸ τῶν δύο ἀσυνειδήτων ἐκδοτῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ κ. Π., ἀνατρέχων συχνὰ εἰς τὴν εἰρημένην «ἔκδοσιν» τοῦ Θεοφίλου, ἐπόμενον ἦτο νὰ καταλήγῃ ἐνίοτε εἰς ἐσφαλμένα συμπεράσματα: π.χ. ἐν σ. 245 γράφει, ὅτι ὁ Θεόφιλος παρέρχεται ἐν σιωπῇ τὸ ζήτημα, ἐὰν ἡ ἄδεια πωλήσεως τοῦ ἐνεχύρου ἀφορᾷ μόνον εἰς τὸ κεφάλαιον ἢ καὶ τοὺς τόκους· ἐν τούτοις ἐν ΚΣ' § 34 τῶν χφ. λύεται τὸ θέμα: «Τὸ ἀμανέτι

όπου βάνεται διὰ κεφάλαιον τοῦ χρέους, ἂν δὲν συμφωνηθῇ καὶ διὰ τὸ διάφορον τοῦ χρέους καὶ διὰ τὰ ἔξοδα ὅπου ἀκολουθήσουν εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ ἁμανετίου, ὅλα ἐννοοῦνται καὶ εἰς τὴν πώλησιν τοῦ ἁμανετίου, λογαριάζονται καὶ λαμβάνονται ἀπὸ τὸν δανειστήν». Αὐτόθι, εὐθὺς κατωτέρω, γράφει ὁ κ. Π. ὅτι δὲν περιέλαβεν ὁ Θεόφιλος διάταξιν περὶ ἐκποιήσεως τοῦ ἐνεχύρου· ἐν τούτοις ἐν τοῖς χφ. (ΚΤ' § 14) ρητῶς ὀρίζεται, ὅτι « πωλεῖται τὸ ἁμανέτι », παρερχομένης ἀπράκτου διετίας. 'Απλῶς οἱ δῆθεν ἐκδότης τοῦ 1887 παρέλειψαν τὰ ἐδάφια ταῦτα! 'Εὰν δὲν ἀπατῶμαι, ἔξ ὅλων τῶν συγχρόνων συγγραφέων, οἵτινες προσφεύγουν εἰς τὸ « Νομικόν » τοῦ Θεοφίλου Καμπανίας, μόνον ὁ Γ. Μ. Βαλάσης, ἐν τῇ μελέτῃ του: Τινὰ περὶ τῆς πατρικῆς ἐξουσίας κατὰ τὸ Δίκαιον τοῦ μετὰ τὴν ἄλωσιν 'Ελληνισμοῦ (Τόμος 'Αρμενοπούλου, σ. 529 ἐπ.) ἐχρησιμοποίησε τὸ χφ. 99 τῆς Δημ. Βιβλιοθήκης Κοζάνης. 'Ολοι οἱ ἄλλοι, προσφεύγοντες εἰς τὴν δῆθεν ἐκδοσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, φρυσικὸν εἶναι νὰ παρασύρωνται εἰς ἐσφαλμένα συμπεράσματα. 'Εφ' ὅσον δὲν εἶναι εἰς αὐτοὺς εὐκολον νὰ συμβουλευῶνται ἐν ἑκ τῶν σωζομένων χφ. τοῦ « Νομικοῦ » ('Εθνικῆς χφ. 2120, 2385, Δημητσάνης 96, Κοζάνης 99) θὰ ἦτο ἀσφαλέστερον ν' ἀγνοήσουν, ἀπλούστατα, τὴν ἐκδοσιν Κωνσταντινουπόλεως· τοῦτο δέ, μέχρις οὗ εὐδοκήσῃ ἐν ἑκ τῶν 'Ιδρυμάτων, τὰ ὅποια ἀνέφερον ἐν ἀρχῇ, ν' ἀναλάβῃ τὴν δαπάνην τῆς κριτικῆς ἐκδόσεως τοῦ γνησίου « Νομικοῦ » τοῦ Θεοφίλου.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Σ. ΓΚΙΝΗΣ

Ν. Κ. Μουτσοπούλου, 'Η ἀρχιτεκτονικὴ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μοναστηρίων τῆς Γορτυνίας, ἐν 'Αθήναις 1956, σσ. ιε' + 238.

'Ημεῖς προσωπικῶς καλύτερον παντὸς ἄλλου γνωρίζομεν πόσον ἐμόχθησε διὰ νὰ συγκεντρώσῃ τὸ ἐγκατεσπαρμένον ὕλικόν τῆς παρούσης μελέτης ὁ συγγραφεὺς αὐτῆς, περιερχόμενος ὀρεινούς, δυσπροσίτους καὶ πολλάκις ἐπικινδύνους τόπους τῆς ἐπαρχίας Γορτυνίας. 'Ακολουθῶς ἐργασθεὶς μ' ἐπιμονήν, ἀγάπην, ἐνθουσιασμόν καὶ εὐσυνειδησίαν, παρουσίασεν ἔργον ἀξιόλογον, διὰ τοῦ ὁποίου πολλὰ προσφέρων εἰς τὴν ἐπιστήμην δικαίως ἐκέρδισε τὸν ἐπιστημονικὸν τίτλον τοῦ διδάκτορος μηχανικοῦ τοῦ 'Εθν. Μ. Πολυτεχνείου.

'Η κατάταξις τῆς ὕλης ἐγίνε κατ' ἀρχιτεκτονικοὺς τύπους, εἰς βάρος βεβαίως τῆς γεωγραφικῆς ἐνότητος, ἀλλὰ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ ἄλλως. Προτάσσεται βιβλιογραφία (σ. θ' - ιε'), βραχεῖα εἰσαγωγή μετὰ προλόγου (σ. 1 - 6) καὶ 8 κύρια κεφάλαια, μετ' ἐπισημειώσεως διὰ τὴν ψυχολογίαν